

סימן א - מוקצה מחמת חסרון כים

א. כלים שמקפידים (ז) עליהם שלא להשתמש בהם מלבד המלאכה המיוחדת להם, והם כלים שמלאכתן

ביאורים

(ז) במשנה דף קכ"ג ע"ב איתא, רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול ויחד של מחרישה. וברש"י (ד"ה ויחד של מחרישה) כתב, להנך קפיד עלייהו, ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת.

הנה רש"י הזכיר הטעם בדברים אלו דקפיד עלייהו "ומייחד להם מקום", נראה מדבריו דכדי שיהא מוקצה מחמת חסרון כים, נריך שיהא דבר שמייחד להם מקום, ואל"כ אין הם מוקצה מחמת חסרון כים.

ובאמת דכן הוא בגמ' לעיל (ב"ע"א) הכל מודים בסיכוי זיירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו "מייחד להו מקום" וכו'. אצל לא מצינו בפוסקים שהציאו דנריך תנאי זה דהיינו שהוא דבר שמייחד לו מקום, כדי שיהא מוקצה מחמת חסרון כים. עי' ברא"ש כאן (סימן ד') שלא כתב רק דטעמא דהני משום דקפדי עלייהו שלא יפגמו, ולא הזכיר כלל הא דמייחד ליה מקום, ורק לעיל מיניה כשהציא הא דע"א הזכיר בגמ' דכיון דקפיד עליה מייחד ליה מקום. ומ"מ חילוק מצינו אף בין דברי רש"י בבאן שכתב "ומייחד להו מקום", צו"ו החיצור דלא כדאיתא בגמ' "מייחד להו מקום", דמשמע מיניה דנריך שתי דברים, א' דקפיד עלייהו, ב' ומייחד להו מקום. משא"כ פשוט כוונת הגמ' כנראה מזה דלא הזכירו הפוסקים ד"ז דנריך ייחוד, היינו דהכלל הוא קפיד, ובקפיד מייחד מקום, אצל אין זה תנאי כדי שיהא מוקצה מחמת חסרון כים.

[ועי' קיצור שולחן ערוך (סימן פ"ח סעיף ו') שכ' וכן כל דבר שמחמת שמקפיד עליו הוא מיוחד לו מקום ואינו משתמש בו, עכ"ל והוא מלשונו של הח"א (כלל ס"ה סעיף ג'), ועדיין נל"ע בכוונתו].

ובשעה"צ סי' ש"י (אות י"ט) הציא בית מאיר דס"ל דלא נקרא מחמת חסרון כים רק כל שהדרך להקפיד וליחד לו מקום.

אכן עי' שש"כ (פרק כ' הערה אות נ') ששמע מהגרש"ז אויערבך זצ"ל דכוונת הבית מאיר לומר, שהוא מקפיד על כל שינוי מקום שלא לנורך, אצל לא שנריך שיחד לו מקום קבוע, דאי לאו כן אמאי נייר לכתוב עליו הוא מוקצה מחמת חסרון כים הא אין מקפיד עליו שיהא מונח במקום מיוחד.

ועי' בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ה סימן כ"ב) בזה"ל, שאלה, במוקצה מחמת חסרון כים, הא דמצינו (שבת קכ"ג ע"א) דמייחד להו מקום, אם צעין דווקא ייחוד מקום במוקצה מחמת חסרון כים, או דלא. תשובה, לא צעין ייחוד מקום. והא דמוצא בגמ' דמייחד להו מקום, זה הוי רק בגדר סימן שמקפיד על החפץ. וכן להיפוך, אין ייחוד מקום לחודיה הגורם שיחשב כמוקצה, דא"כ יהיה כל סמרטוט שייחדו לו מקום, מוקצה, ע"כ.

לאיסור (ח), הרי הם מוקצה מחמת חסרון כים.

ביאורים

(ח) כן הוא בשו"ע ס"ד ואז"ל כלים וכו' אלא שמלאכתן לאיסור ומקפיד וכו'. וכמקור לד"ו זיין משנה קכ"ג. ובתה"ד (אות א') הביא מתוספת שבת שבהקדמתו לסי' ש"ח הביא משו"ת הרא"ש כלל כ"ב ס"ח כלל כל דיני מוקצה וז"ל בתו"ד, ויש מוקצה אחרת שמוקצה מחמת מלאכתו של איסור והוי כמוקצה מחמת גופו, והוא מוקצה מחמת חסרון כים וכו'. וכבר העיר בתה"ד דברא"ש ליתא לתיבות אלו "של איסור", אבל אפ"ה מוכח דכן הוא כוונת הרא"ש דדבריו הנ"ל באים אחרי שמדבר ממלאכתן לאיסור והמשיך בזה"ל "ויש דבר מוקצה מחמת מלאכתו והוא כמוקצה מחמת גופו", הרי לך מפורש דכוונתו דהוא דווקא בכלי שמלאכתן לאיסור.

ובתו"ש בסי' ש"י אות י"ג כ' כן להדיא דאם הוא דבר שמקפיד עליו ביותר כגון סכין של מילה "דאית ציה תרי טעמי לאיסורא, חדא שמלאכתו לאיסור דמכח זה מקצה דעתו מיניה וגם הוא חסרון כים וכו'", עכ"ל. אכן צביאור מהר"י אבוהב על הטור כ' להדיא דאמר' מוקצה מחמת חסרון כים גם במלאכתו להיתר, שכ' בזה"ל וג"כ אסרו לטלטל כלי שהוקצה מחמת חסרון כים יהי' מלאכתו לאיסור או להיתר, כמו סכין של שחיטה ומילה.

ומ"מ כפי שכת' לעיל מדברי הרא"ש נראה דדווקא מלאכתו לאיסור, ומנאמי כן להדיא גם בפירוש ופסקי הרא"ד שכתב (בדף קכ"ד ע"א ד"ה מתני') בזה"ל, פי' עד השתא איירי תנא בכלים שמלאכתן לאיסור וכו' ואחרי כן שנה כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה אסורות וגם אלה הן שמלאכתן לאיסור וכולן ניטלין לנורך חוץ מאילו שאדם קוצע להן מקום ואפי' לנורך אין מטלטלין אותן, עכ"ל. הרי לך מפורש דהיינו דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור.

והפרי מגדים בספרו ראש יוסף (שבת דף מ"ו ע"א) כתב לדייק מדברי הרשב"א שם בתו"ד"ה והא, שאפי' כלי שמלאכתו להיתר כל שקוצע לו מקום מחמת חשיבותו מוקצה מחמת חסרון כים הוא, ולא רק כלי שמלאכתו לאיסור, (אין עתה עמי אחי לבאר ראיתו, ועוד חזון למועד בעזה"ת), ור"ה גם להוכיח כן מדברי הרמב"ם (פכ"ה ה"ט) שכתב דין כלים שמקפיד עליהם, ולא התנה שצריך כלי שמלאכתו לאיסור, משמע שאף אם מלאכתו להיתר אסור, אע"פ שהזכיר אח"כ הכלים שמלאכתם לאיסור. אך מביא שראה לרבינו הגדול הפני יהושע שכתב, שמהטור והש"ע סימן ש"ח משמע שאם מלאכתם להיתר אפי' קוצע להם מקום אין נאסרים, "וכעת לא מנאמי דבר זה מפורש", עכתו"ד הפמ"ג שם.

ודברי הפני יהושע הם ג"כ שם (ד"ה בא"ד אך לפ"ו קשה), והאריך בזה בפלפול (עוה"מ בעזה"ת), ומסיים בזה"ל, אלא על כרחך דמלאכתו להיתר לא שייך לאסור משום קביעות מקום כמ"ש הטור והש"ע (צריש סימן